

KUOLEMAN KUTSUSTA, LÄHTEMISESTÄ JA JÄÄMISESTÄ – VOIKO ITSEMURHAA YMMÄRTÄÄ?

Itsemurha on filosofinen ongelma. Siihen ottaa traagisella tavalla kantaa joka vuosi 1500 suomalaista. Itsemurha on yksilön teko, joka ravistelee jäljelle jäävien elämää.

Miksi ihminen vastaa myöntävästi kuoleman kutsuun? Onko itsemurhassa mitään mieltä? Voiko toinen sellaista ratkaisua ymmärtää?

On toisia jotka jäävät ja toisia jotka lähtevät, niin on ollut aina. Kukin saa valita itse, mutta on valittava ajoissa, eikä koskaan saa antaa periksi.

Tove Jansson: Muumilaakson marraskuu.

Kuolema on elämän kääntöpuoli. Tietoisuus omasta kuolevaisuudesta erottaa ihmisen eläimestä. Kykyä käsitellä ajatusta omasta kuolemasta pidetään kypsän ihmisen merkinä. Jokainen elämä päättyy aikanaan kuolemaan, vaikka me modernit länsimaiset ihmiset teemmekin parhaamme tuon ajatuksen torjumiseksi. Kuolema on yritetty sulkea sairaaloihin ja kätkeä laitoksiin sekoittamasta normaalia elämän kulkua.

Ihminen pyrkii hallitsemaan elämäänsä. Kuolemaan kontrolli ei kuitenkaan ulotu. Siihen on vaikea suhtautua rationaalisesti. Emme pysty ennakoimaan emmekä estämään kuolemaa, vaikka hybriksessämme kuvittelemme joskus pystyvämmme voittamaan sen lopullisuuden tieteen avulla.

Ainoa keino asettaa kuoleman yläpuolelle on päättää kuolemansa ajankohta ja riistää oma elämänsä ennen kuin se päättyy luonnollisesti. Kysymys vapaaehtoisesta kuolemasta, siis ihmisen oikeudesta omaan elämäänsä ja kuolemaansa, on vaikea kysymys, jota filosofi antiikin Kreikasta meidän päiviimme ovat pohtineet.

Arthur Schopenhauer kirjoittaa: Kuolema on filosofian varsinainen innoittava haltio eli *musagetes*, minkä vuoksi Sokrates onkin määritellyt filosofian kuoleman tutkimukseksi. Tuskinpa ollenkaan filosofoitaisiin, ellei kuolemaa olisi. Albert Camus puolestaan toteaa: on olemassa vain yksi todella vakava filosofinen ongelma, ja se on itsemurha. Kun arvioidaan, onko elämä elämisen arvoista vai ei, vastataan filosofian peruskysymykseen.

Itsemurha voi olla filosofinen kannanotto elämän mielekkyyteen. Useimmiten itsemurha ei kuitenkaan ole ihmisen vapaan tahdon äärimmäinen osoitus, vaan pikemminkin pakottavassa tilanteessa tehty traaginen teko, jonka vaikutukset ulottuvat yksilöä paljon laajemmalle.

Pohdin tässä kirjoituksessa elämää, kuolemaa ja valinnan vapautta äärimmäisen teon, itsemurhan, kautta. Kysyn itsemurhan oikeudesta ja hapuilen vastauksia miksi-kysymykseen. Yritän löytää keinoja ymmärtää tätä lopullista ratkaisua sekä niiden kannalta, jotka lähtevät, että niiden kannalta, jotka jäävät. Ottaessani puheeksi vaikean ja usein vaietun asian haen tuomitsemisen sijaan suvaitsevampaa suhtautumista. Avukseni olen kutsunut Tove Janssonin muumimaailmasta tutun Nuuskamuikkusen, joka ymmärtää ja osaa lohduttaa.¹

SURMASTA MURHAKSI

Itsemurhaan on tapana suhtautua vältellen tai tuomitsevasti. Aina ei ole ollut näin. Suomalaista kuolemaa tutkinut Juha Pentikäinen

kuvaa, miten Elias Lönnrotin sanakirjassa vuodelta 1880 puhutaan itsesurmasta tai itsensurmauksesta. Sanaan liittyy erilaisia merkitysisältöjä kuin nykykielen *itsemurha*-sanaan, joka tuomitsevasti painottaa oman hengen riistämistä kriminalisoitavana tekona. Suomalaisessa kansanuskossa ja sen myyteissä itsesurma ei ollut rikos, vaan traaginen ihmiskohtalo.

Pentikäinen kuvaa muinaissuomalaista kuolemakulttuuria suvaitsevaksi. Sana surma tarkoittaa yksinkertaisesti kuolemaa ilman mitään sivumerkityksiä toisin kuin saksasta (*Selbstmord*) ja ruotsista (*själv mord*) lainattu itsemurha-sana. Hän arvelee, että itsesurman käsitteeseen liittyy vapaaehtoisesta heroiseen kuoleman malli, joka on yleinen suomalaisessa kansanperinteessä ja kirjallisuudessa. Hän ottaa esimerkiksi Kalevalan neljä itsesurmaajaa; Aion, Kullervon ja hänen sisarensa sekä Väinämöisen. Näiden itsemurhat hyväksytään johdonmukaisiksi seurauksiksi elämäntapahtumista ja ihmisten omista teoista.

Itsemurhassa ihminen päättää elämänsä tietoisena tekonsa vaikutuksista. Yleensä itsemurhaksi ei lueta pitkäaikaisen itsetuhoisen käyttäytymisen seurauksena tapahtunutta kuolemaa. Emile Durkheim määrittelee tutkimuksessaan itsemurhasta yhteiskunnallisena ilmiönä täsmällisesti: itsemurhaksi kutsutaan kaikkia sellaisia kuolemantapauksia, jotka johtuvat suorasti tai epäsuorasti uhrin omasta positiivisesta tai negatiivisesta teosta, jonka hän tietää varmasti tuottavan tämän tuloksen. Hän ei tarkastele sosiologiseksi klassikoksi kohonneessa teoksessaan itsemurhaa pelkästään yksilöllisenä ilmiönä, sairautena, vaan yhteiskunnallisena ilmiönä ja sosiaalisena anomaliana.

Durkheimin mukaan itsemurhakuolleisuuteen vaikuttavia syitä on kolmenlaisia: sosiaalisia, orgaanispsykkisiä ja fyysisen ympäristön luonteesta johtuvia. On syytä tarkastella itsemurhaa muutenkin kuin yksilöllisenä mielen häiriötilana, siis myös sosiaalisena ilmiönä, koska ympäristön asenteet vaikuttavat itsemurhien yleisyyteen. Kulttuurierot vaikuttavat siihen, miten itsemurhaan suhtaudutaan: kun kristinuskossa on pidetty itsemurhaa suurimpana syntinä Jumalaa vastaan, idän kulttuureissa itsemurha on hyväksytty ja sitä on jopa ihailtu: itsemurhan tekeminen on nähty kunnian pelastamisena tai jopa poikkeuksellisen kunnian saavuttamisena.

Muoin oman hengen riistämistä ei paheksuttu tai kielletty Suomessakaan, kuten Kalle Achtén historiallinen katsaus osoittaa. Itsensä tappamista pidettiin ehkä pakottavana, mutta kunniallisena ja ymmärrettävänä ratkaisuna. Asenteiden muutoksen ja itsemurhan tekijän syyllistämisen taustalla on kristinuskon siitän huolimatta, että Uudessa testamentissa maailma on esitetty murheen

laaksoksi, elämä puhdistusprosessiksi ja kidutusväline kristinuskon symboliksi, niin kuin Arthur Schopenhauer huomauttaa.

Keskiajalla kirkko alkoi tulkita itsemurhan pahimmaksi mahdolliseksi murhaksi. Kun Jumala yksin saattoi päättää elämästä ja kuolemasta, itsensä tappaminen oli raskas rikos ja synti, jonka katsottiin loukkaavan Jumalaa. Rangaistuksena itsemurhasta seurasi kirkon oppien mukaan ikuinen kadotus ja suuri häpeä, joka tuli kannettavaksi myös itsemurhan tehneen läheisille. Itsemurha tai sen yritys oli rikoslain mukaan rangaistava teko aina 1890-luvulle saakka.

Yhä edelleen itsemurhaan liittyy häpeällinen leima. Sitä pidetään mielettömänä tekona, jota ei ole mahdollista hyväksyä. Itsemurhan tekijää ei enää syyllistetä, mutta omaiset joutuvat kokemaan läheisen menetyksen lisäksi sen raskaan taakan, että ympäristö yrittää vaieta asian olemattomiin.

Uskonnollisten itsemurhakulttien suosio on lisääntynyt viime vuosina. Tämä innostus voidaan tulkita samanlaiseksi muoti-ilmiöksi kuin aikoinaan Goethen *Nuoren Wertherin kärsimykset* romaanin tai sittemmin Black Sabbath -bändin kappaleen aikaansaamaksi väitetty itsemurhabuumi. Tuskin mikään kulttuurituote yksin pystyy viemään ajatuksen itsemurhasta toteutukseen saakka, mutta varmasti ajassa liikkuvat asiat esimerkiksi jonkin alakulttuurin sallivampi tai jopa ihaileva asennoituminen itsemurhaan saavat ilmauksensa kulttuurituotteissa. Toki kulttuurituotteet puolestaan vaikuttavat käyttäytymismalleihin ja asenteisiin, jopa tekoihin.

Tärkein syy itsemurhaan lienee tunne elämän merkityksettömyydestä: se, että elämässä ei ole mieltä. Elämä voi näyttäytyä itsemurhaa harkitsevalle joko loputtomana kärsimyksenä tai vain tyhjänä ja turhana. Itsemurha liittyy kuitenkin onnen kokemuksen poissaoloon ja siihen, että ei usko onnen koskaan kohdalle tulevankaan.

ELÄMÄN TARKOITUS...

Nuuskamuikkusen teki mieli tehdä lauluja. Hän odotti kunnes halu kävi polttavaksi, ja eräänä iltana hän kaivoi huuliharpun esiin reppunsa pohjalta. Elokuussa hän oli Muumilaaksosta jostakin löytänyt viisi tahtia, jotka kiistämättä olivat loistava alku sävelmään. Ne olivat tulleet ihan itsestään, niin kuin sävelet tulevat kun niiden on annettu olla rauhassa. Nyt oli oikea hetki tarttua niihin ja antaa niiden kasvaa sadelauluksi.

Ihmisen ainoa velvollisuus on olla onnellinen, toteaa Camus'n *Onnellisen kuoleman* päähenkilö Patrice Mersault. Toisaalla hän on esittänyt, että onnellisuus on ihmisen ja hänen elämänsä välistä yksinkertaista harmoniaa. Myös Bertrand Russelin mielestä kaikki onni on riippuvainen sopusoinnusta niin tietoisesta ja tiedostamattoman itsen kuin itsen ja yhteiskunnankin välisestä integraatiosta.

Schopenhauerin pessimistisen näkemyksen mukaan elämä on vain kärsimystä: tunnemme kärsimyksen, mutta emme kärsimyksettömyyttä; me tunnemme surun, mutta emme suruttomuutta, pelon, mutta emme turvallisuutta. Ja vaikka joskus tavoittaisimme pienen onnen hetken, se ei voi mitenkään korvata kärsimyksen loputonta määrää. Toiveet eivät elämässä täyty eikä onnea ole mahdollista saavuttaa. Tahto elämään pitää meitä vallassaan ja kiinnittää meidät elämän kärsimykseen.

Schopenhauerin filosofiassa on kaikuja itämaisistä uskonnoista, joissa ajatellaan, että ihmisen maanpäällinen vaellus on onnetonta ja kärsimystä, ja onni ja autuus koittaa vasta taivaassa tai tyhjiydessä, buddhalaisten nirvanassa. Elämän kärsimykselle ja kuoleman katkeruudelle hän näkee panteistisesti lohtua vain siinä, että kaikki on lopulta yhtä.

Pessimistinen elämännäkemyks jatkua eksistentiaalisten filosofiasa, jossa onnella ei myöskään ole sijaa. He näkevät, että ihmiseloon sinänsä päämäärättömään ja absurdiin elämään kuuluu erottamattomasti yleinen elämäntuska. Elämän tyhjiyden kruunaa tyhjiys

kuoleman muodossa.

Heidegger ei usko ihmisen eksistensille löytyvän mitään järjestettyä selitystä: elämä on merkityksetöntä ja vain kuolema on varmaa. Ihmisen varsinainen oleminen on hänen mukaansa kuolemaa kohti olemista. Niinpä elämässään pitäisi olla jatkuvasti tietoinen kuolevaisuudestaan ja kohdata se. Vain silloin ihminen vapautuu kuolemanpelosta ja elämän surkeudesta ja on vapaa tulemaan itseksensä.

Jokainen tavoittelee onnea, mutta ei voi tavoittaa sitä kuin pienen hetkeksi kerrallaan, kuten klisee kuuluu. Näiden lyhyiden onnen hetkien toivossa useimmat meistä jaksavat elää.

Mutta joskus elämä näyttää niin synkkänä, että ihminen ei enää jaksa uskoa, että onnen hetkiä tulee. Kaikki on raskasta ja mustaa. Kun elämä on taukoamatonta ahdistusta, ei onnen mahdollisuuteen mitenkään jaksa uskoa. Tällöin elämän merkitys ei voi löytyä onnesta tai sen tavoittelusta.

Ja jos elämä ei tarjoa onnea tai edes välähdyksiä siitä, ei filosofian peruskysymystä pysty ohittamaan. Elämässä ei ole mielekkyyttä. Ainoa mahdollinen ratkaisu saattaa olla silloin ahdistuksen lopullinen poistaminen. Jokainen ehkä leikittelee elämänsä aikana itsemurhan ajatuksella ohimennen, mutta joillekin siitä tulee ainoa mahdollinen pelastus onnettomasta, kärsimyksen täyteisestä elämästä. William Styron kirjoittaa sairastumisen ja paranemisen kuvauksessaan *Pimeän kuva*:

... vaikka kuoleman ajatukset olivat koettelemukseni aikana pitkään olleet minulle yleisiä ja pyyhkäisseet mieleni läpi kuin jäätävät tuulenpuuskat, ne olivat olleet vain epämääräisiä tuomion aavistuksia, joita luullakseni on kaikilla mitä tahansa vakavaa tautia sairastavilla. Erona oli nyt se, että tiesin varmasti, että huomenna, kun tuska jälleen valtaisi minut, tai ylihuomenna tai jonakin päivänä, joka ei varmastikaan olisi enää kovin kaukana, minä väijäämättä tulisin siihen tulokseen, että elämä ei ollut elämisen arvoista ja että siten joutuisin ainakin omalta kohdaltani vastaamaan filosofian ydinkysymykseen.

Nuuskamuikkunen odotti ja kuulosteli. Hänen viisi tahtiaan eivät tulleet. Hän odotti ja odotti eikä ollut lainkaan levoton, sillä hän tiesi miten sävelien laita on. Mutta hän ei kuullut muuta kuin sateen vaimeaa kohinaa ja veden solinaa. Vähitellen tuli aivan pimeää.

Nuuskamuikkunen otti piipun käteensä mutta työnsi sen takaisin reppuun. Hän ymmärsi, että hänen viisi tahtiaan olivat jääneet laaksoon ja ettei hän tavoittaisi niitä mistään muualta.

On miljoonia lauluja, joihin on helppo tarttua, ja uusia syntyy kaiken aikaa. Mutta niiden Nuuskamuikkunen antoi lentää matkoihinsa, ne olivat kenen tahansa kesälauluja. Hän ryömi telttaan makuupussiinsa ja veti hupun korvilleen. Sateen kohina ja veden solina jatkuivat muuttumattomina, niissä oli sama lempeä yksinäisyyden ja täyttymyksen ääni. Mutta mitä hän sateesta piittäsi kun hän ei osannut tehdä laulua, joka kertoi sateesta.

Itsemurha voi olla tietoinen ja pitkään harkittu ja filosofisesti perusteltu teko, mutta useimmiten siihen liittyy myös mielen epätasapaino tai sairaus. On esitetty erilaisia arveluita siitä, miten usea itsemurhan tehnyt on ollut syvästi masentunut. Suomalaisia itsemurhia tutkineen Jouko Lönnqvistin mukaan lähes kaikkia itsemurhia luonnehtivat mielenterveysongelmat ennen itsemurhaa. Kaikista itsemurhista lähes puolessa havaitaan jälkikäteen selvä masennus. Kalle Achté arvelee, että jopa 95 prosenttia itsemurhan tehneistä on ollut syvästi masentuneita.

Filosofian ydinkysymykseen vastaamaan joutuu siten lähes aina tilanteessa, jossa ei lopulta voida puhua yksilön valinnasta. Kyse on enemmänkin ajautumisesta ratkaisuun, jolle ei ole vaihtoehtoja. Vain harvoin, jos koskaan, itsemurha on vapaan kansalaisen vapaaseen tahtoon perustuva seesteinen ratkaisu. Hyvä elämä ei näytä juuri koskaan päättyvän hyvään kuolemaan itsemurhan avulla. Useimmiten itsemurhan tehneen omaan viestiin liittyy umpikujan tunne ja vaihtoehdottomuus. Jälkeenpäin tarkasteltuna itsemurhan tehnyt on tekonsa taustatekijöiden osalta suuressa määrin uhrin asemassa, vaikka hän viime kädessä on aina itse vastuussa käyttäytymisestään, kuten Lönnqvist kirjoittaa.

Masentuneena elämisen raskautta ja siihen liittyvän epätoivon määrää on depressiota kokemattoman vaikeaa, ellei mahdotonta, kuvitella. Se on tuskantäyteinen epäoleminen tila. William Styron luonnehtii depression säätä sävyttömäksi ja sen valoa himmenetyksi; siitä huolimatta depressio aikaansaa harmaata kauhua. Masentunut elää epäelämänsä omassa todellisuudessaan kuin tukahduttavan kuplan sisällä vailla kosketusta toisiin, vailla tulevaisuuden näkymiä. Kun Yrsa Stenius kuvaa depressiota ja muita psyykkisiä häiriötiloja maanpäällisiksi helveteiksi, uskon, että hän ei tarkoita tätä niinkään metaforisesti kuin aivan konkreettisesti.

Schopenhauerin pessimistinen ajattelu tulee ymmärrettävämmäksi masennuksen kautta. Schopenhauer sanoo: onnellisinkin ihmisen onnellisin hetki on nukahtaminen, niin kuin onnettoman onnettomin hetki herääminen. Elämä on tuskaa, ja jokainen hetki tuottaa kärsimystä. Uni on ihmisen hetkellinen lepo- ja pakopaikka pahasta maailmasta. Uni on ainoa tila, jossa masentunut pääsee tuskaltaan hetkeksi turvaan. Kuolemaa on sanottu unen kaltaiseksi, ja kuoleman kaipuun voi tässä mielessä käsittää. Schopenhauer toisaalta vertaa myös elämää uneen, josta vasta kuolemassa virkoo. Ylipäärtään mahtanee kuoleman hetki olla samankaltainen kuin herääminen raskaasta painajaisunesta. Kuolema tarjoaa lopullisen ratkaisun kärsimykselle, tiedon siitä, että ei tarvitse herätä uuteen kärsimyksen päivään enää koskaan.

Nuuskamuikkunen seisoj teltan edessä ja vainusi lähdön ilmassa; hän oli valmis matkaan. Kohta talvi sulki laakson.

Rauhallisesti ja verkkiaan Nuuskamuikkunen veti teltan kepit maasta ja kääri teltan kokoon. Hän sammutti hiilloksen. Tänään hänellä ei ollut kiirettä.

Nyt kaikkialla oli puhdasta ja tyhjää, vain suorakulmio vaalenutta ruohoa tiesi kertoa missä Nuuskamuikkunen oli asunut. Huomenna senkin peittäisi lumi.

Nuuskamuikkunen kirjoitti muumipeikolle kirjeen ja pani sen postilaatikkoon. Reppu oli sillalla valmiiksi pakattuna.

Päivän koitteessa Nuuskamuikkunen lähti hakemaan viittä tahtiaan, ne olivat meren rannalla. Hän kiipesi levien ja ajopuitten harjanteen yli ja pysähtyi hietikolle odottamaan. Sävelet tulivat heti, ja ne olivat vielä kauniimpia ja yksinkertaisempia kuin hän oli osannut toivoakaan.

Nuuskamuikkunen palasi sillalle. Sadelaulu tuli yhä lähemmäksi. Hän heitti repun selkäänsä ja vaelsi metsään.

Itsemurha on yleinen nuoren aikuisväestön kuolinsyy. Itsemurha vie nuorten miesten hengen useammin kuin mikään muu, kirjoittaa Jouko Lönnqvist. Jokainen itsemurhayritys on hälyttävä, ja itsemurha on aina traaginen tapaus, joka olisi pitänyt voida ehkäistä, ainakin siltä kannalta ajateltuna, että useimmat itsemurhakandidaatit ovat tyytyväisiä siihen, että he eivät yrityksessään onnistuneet. Vaikka elämä juuri itsemurhayrityksen hetkellä tuntui kestävämmältä, useimmiten kriisistä pääsee yli ja elämä jatkuu.

Silti joka vuosi puolitoista tuhatta suomalaista tappaa itsensä. Toiset voivat tehdä itsemurhakandidaatin hyväksi lopulta aika vähän. Kun ihminen on päätöksensä tehnyt, sitä eivät muut voi muuttaa. Onko kenelläkään lopulta edes oikeutta estää ihmistä valitsemasta kuolemansa hetkeä? Onhan valinnan vapaus ja samalla vastuu eksistentiaalistien mukaan keskeistä ihmisen elämälle. Oikeus omaan henkeen ja silloin käänteisesti myös sen riistämiseen on kai ihmisen perusoikeus. Ainakaan itsemurhaa ei pitäisi yksiselitteisesti tuomita tai patologisoida. Siihen liittyvän inhimillisen kärsimyksen määrä on käsittämättömän suuri joskin myös jälkeensä jäävien tuska on raskas painolasti.

Kysymykseen itsemurhan oikeutuksesta ei tunnu lopulta löytyvän selkeitä vastauksia. Itsemurhassa on monia puolia, vastakohtaisuuksia ja ristiriitoja, joita ei saisi sivuuttaa tarkastelemalla ilmiötä vain yhdestä näkökulmasta. Itsemurha ei ole yksiselitteisesti väärin, mieletöntä, halveksittavaa, narsistista, heikkouden osoitus. Mutta onko muiden mahdollista ymmärtää itsemurhan toista puolta?

Elämää pidetään usein sinänsä arvokkaana sitä sen enempiä pohjimatta. Ja kuitenkin elämällä on varjopuolensa, jolta kukaan ei voi ummistaa silmiään. Kärsimys kuuluu elämään aina, mutta missä määrin sitä on kestettävä? Voiko vieraantumisen tunne ja eksistentiaalinen ahdistus kasvaa niin suureksi, että se kumoaa elämän arvokkuuden? David Hume ainakin uskoo ihmisen luontaisen kuolemanpelon olevan niin voimakas, että kukaan ei riistä henkeänsä aivan mitättömistä syistä.

Itsemurhan voi nähdä yritykseksi määrittellä itsensä kuoleman kautta vastapainoksi eksistentiaaliselle nimettömyyden tunteelle. Kuolemaa eivät kaikki koe mielettömänä: se voi näyttäytyä loogisena ja järkevänä päätepisteenä kaoottiselle elämälle. Itsemurhassa voi olla kyse tasapainoon pyrkimisestä, se voi olla ajalehtimisen keskellä elävälle kiinnekohta. Kuolemalla on monet kasvot: siinä missä se näyttyy toisille pelottavana ja pahana elämän riistäjänä, toiset näkevät sen hyväntahtoisena kärsimyksestä vapauttajana. Itsemurha tarjoaa toisille ulospääsyn umpikujasta; sen kautta voi löytää elämästä puuttuneen rauhan.

Suomalainen suhtautuminen itsemurhaan on sulkeutunutta ja

salaille, mutta joskus kuulee myös ihannoivia sävyjä. Itsemurhaa saatetaan pitää poikkeuksellisen rohkeuden osoituksena, tai voidaan ihailla tapaa, jolla itsemurhan tekijä ottaa elämän lopullisesti omaan hallintaansa. Se voidaan nähdä itsehallinnan äärimmäisenä osoituksena.

En näe syytä ihannoiviin sävyihin itsemurhasta puhuttaessa, enkä ole varma, onko itsemurha vapaan ihmisen vapaa valinta. Sanotaanhan, että masentuneiden ihmisten itsemurha ei ole edes teko, vaan epäteko, pitkän prosessin lopputulos. Siitä huolimatta ymmärrän jollakin tavalla, että itsemurhan tekijän viimeiset päivät ovat seesteisiä: merkit kärsimyksestä ja tuskasta ovat hävinneet, ja ihminen on valoisa ja mieleltään rauhoittunut. Itsemurhakandidaatile ratkaisun tekeminen, elämän päätepisteeseen saattaminen tarjoaa ehkä tyydytystä, jota itse elämä ei koskaan voinut antaa.

Elämässä pyritään tasapainoon. Joskus lopullinen tasapaino löytyy vasta kuolemasta. En enää pidä itsemurhaa luonnottomana, mielettömänä tekona. Olen oppinut ymmärtämään ja kunnioittamaan tätä ratkaisua, vaikka edelleen toivon, että kenenkään ei tarvitsisi siihen päätyä. Ei itsemurhassa ole kyse piittaamattomuudesta ja itsekkyydestä, kuten aikaisemmin ajattelin, vaan jollakin tavalla jopa äärimmäisestä vastuun kantamisesta, oman elämän ottamista omiin käsiin. Ei se ole elämän halveksimista; sen voi nähdä myös syvänä elämän kunnioittamisena. Kun oleminen ei ole elämisen arvoista, sen lopettaa. Marguerite Duras *Varakonsuli* -romaanin perustuvassa elokuvassa India *Song* on vuoropuhelun pätkä, jossa itsemurhan tehneestä sanotaan, että hän ei suinkaan ollut välinpitämätön elämää kohtaan, päinvastoin. Elämä ei ole itsemurhan tekijälle mitätön ja halveksittava, vaan se käy liian suureksi, raskaaksi ja pelottavaksi.

Elämän päättymisen traagisuudesta huolimatta itsensä tappaminen on valinta, jonka tekemiseen eivät muut lopulta voi puuttua. On mahdollista kysyä, onko kuolemalla oikeutusta. Samalla on kuitenkin kysyttävä myös, mikä on elämän oikeutus silloin kun se aiheuttaa kärsimystä itselle ja toisille. Mielestäni kuolema on ihmisen perustavanlaatuisen oikeus. Kenelläkään ihmisellä ei ole oikeutta vaatia toista elämään sen paremmin kuin kenelläkään on oikeutta päättää myöskään toisen kuolemasta. En voi hyväksyä kuolemanrangaistusta; miten sitten voisin kuvitella olevani oikeutettu määräämään kenellekään elämänrangaistusta?

JÄÄMINEN

Itsemurhan tekijä pääsee kaipaamaansa unohdukseen, mutta jälkeen jääviin itsemurha viiltää syvät ja vaikeasti arpeutuvat haavat. Toivon, että kukaan ei joutuisi elämässään sellaiseen umpikujaan, että itsemurha näyttää ainoalta tieltä siitä ulos. Lähtijöitä tulee kuitenkin aina olemaan, ja silloin myös jälkeen jääviä. Itsemurha ei ole koskaan vain yksilön asia.

Itsemurhan, mielialahäiriön armottoman jumalan, takia ainutlaatuiset yksilöt kuolevat, mutta itsemurha myös saattaa jäljelle jääneet yhteisen inkvisition eteen, kuten englantilainen kirjailija ja runoilija A. Alvarez (sit. Whybrow) kuvaa. Läheisille itsemurha on hirvittävä shokki, kuten kuolema aina. Itsemurhan uhrin omaisia vainoavat kuolemaan aina kuuluvien ”mitä jäi sanomatta” -pohdintojen ja ”miksi”-kysymysten lisäksi syyllisydentunteet ja sen miettiminen, mitä olisi voinut tehdä toisin. On tuskallista hyväksyä se tosiasia, että joku mieluummin valitsee kuoleman kuin jatkaa elämäänsä meidän kanssamme.

Jälkeen jäävien on aikaa myöten hyväksyttävä itsemurhan tehneen ratkaisu. Itsen syytely on turhaa. Masentuneiden ihmisten kohdalla mitään ei monestikaan olisi ollut tehtävissä. Syvässä depressiossa ihminen on niin kokonaisvaltaisesti tuskansa kourissa, että mikään ulkopuolinen ei pysty häntä tavoittamaan.

Jokaisella itsemurhalla on omat syynsä, joskin yksiselitteisiä syitä

on harvoin olemassa. Voi olla, että läheiset eivät koskaan saa tietää, miksi. Silloin selviäminen toisen itsemurhasta on erityisen raskasta. Syytä ei kuitenkaan kannata ottaa omille harteilleen. Harva ihminen on toiselle niin ylittämättömän tärkeä, että yksin ja ainoastaan hän voisi ajaa toisen itsemurhaan ja kääntäen valitettavasti myöskään pystyisi siltä pelastamaan.

Turhaa on myös itsemurhan tehneen syyttäminen. Olisi väärin vihata ihmistä sen takia, että hän ei jaksanut. Olisi käsittämättömän itsekästä vaatia toista elämään, jatkaa elämäänsä vain läheisten vuoksi, vaikka tämä kärsisi ja haluaisi vain kuolla. Ehkä itsemurha ei ole niinkään itsekäs teko kuin olisi vaatia toista jatkamaan elämäänsä siksi, että itse säästyisi menetykseltä.

Tiedän, miten suurta surua itsemurha aiheuttaa jäljelle jääville, mutta luulen jollakin tavalla ymmärtäväni itsemurhan ratkaisuna. En siltikään usko, että turha elämä on kuolemaa vähemmän, kuten arvellaan Edith Södergranin runossa *Ei mitään*. Pikemminkin ajattelen runon viimeisten säkeiden lailla: ”Meidän on rakastettava elämän pitkiä tunteja, jotka ovat sairautta täynnä, ja ahtaita ikävän vuosia/ niinkuin niitä lyhyitä hetkiä, joina erämaa kukkii.”

Aina on niitä, jotka lähtevät, ja toisia, jotka jäävät. Paljon voi ja pitääkin tehdä, jotta lähteminen ei olisi kenenkään ainoa vaihtoehto. Silti itsemurha on ihmisen oma ratkaisu, jolla voi olla perustelu ja oikeutus. Traagisuutta itsemurhan kohtaamiseen liittyy tarpeeksi ilman patologisointia, syyllistämistä ja kaunan kantamistakin. Siksi ymmärtäminen ja hyväksyminen on parhaaksi sekä lähteneen muistolle että meille jääville.

VIITE

Kursivoidut kohdat Tove Janssonin teoksesta Muumilaakson marraskuu.

Tämä kirjoitus syntyi rakkaan pikkuveljeni Visan syvän depression ja itsemurhan herättämistä tunteista ja ajatuksista. Surua ja kaipausta ei voi mikään poistaa, mutta niiden rinnalle on tullut hiljainen ymmärrys hänen valintaansa kohtaan. Me jäljelle jääneet emme voi muuta kuin kunnioittaa hänen päätöstään. Visa koki vahvasti elämän raskauden, eikä enää jaksanut odottaa niitä hetkiä, jolloin erämaa kukkii. Sisareni sanoi: Visa valitsi vapautensa. Meidän on kunnioitettava hänen päätöstään ja annettava hänelle se vapaus.

1. Nuuskamuikkusen henkilöhahmon terapeuttisesta voimasta minua muistutti surullisena kesänä 1999 Anna Ali-Mattila. Kiitos siitä ja keskusteluista, jotka ovat auttaneet ymmärtämään. Ja läheisilleni, jotka löydätte itsenne tekstistäni: kiitos että olette olemassa!

KIRJALLISUUS

- Achté, Kalle 1996 Kunnian ja häpeän kysymyksiä. Teoksessa Heiskanen, Tarja (toim.) *Särkynyt sydän. Omainen ja itsemurha*. Helsinki: Suomen Mielen-terveysseura 1996. SMS-Julkaisut, s. 30-46.
- Camus, Albert 1972 *Onnellinen kuolema*. Suom. Elina Hytönen. Helsinki: Otava.
- Durkheim, Emile (1897) 1985 *Itsemurha. Sosiologinen tutkimus*. Suom. Seppo Randell. Helsinki: Tammi.
- Hume, David, Version 1.0, ed. James Fieser (Internet Release, 1995): *Essays on Suicide and the Immortality of the Soul*. The complete unauthorized 1783 edition.
- Jansson, Tove 1970/1994 *Muumilaakson marraskuu*. Helsinki: WSOY.
- Kristeva, Julia: *Musta aurinko. Masenmus ja melankolia*. Suom. Helsinki: Nemo.
- Lönnqvist, Jouko 1996 Suomalaiset itsemurhat. Teoksessa Heiskanen, Tarja (toim.) *Särkynyt sydän. Omainen ja itsemurha*. Helsinki: Suomen Mielen-terveysseura 1996. SMS-Julkaisut, s. 47-60.
- Pentikäinen, Juha 1996 Myyttejä ja kuvia kuolemasta. Teoksessa Heiskanen, Tarja (toim.) *Särkynyt sydän. Omainen ja itsemurha*. Helsinki: Suomen Mielen-terveysseura 1996. SMS-Julkaisut, s. 19-29.
- Russel, Bertrand 1930/1997 *The Conquest of Happiness*. London: Routledge.
- Schopenhauer, Arthur (1991, kokoelma) *Pessimistin elämänviisaus*. Helsinki: WSOY.
- Schopenhauer, Arthur (1919/1997) *Kuolema ja kuolematon. Filosofinen tutkielma*. Suom. Eino Kaila. Hämeenlinna: Karisto.
- Stenius, Yrsa 1993 *Valta ja naiseus*. Suom. Kaarina Ripatti. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Styron, William 1999 (1990) *Pimeän kuva. Muistelma hulluudesta*. Suom. Mirja Rutanen. Helsinki: Otava. Toinen painos.
- Whybrow, Peter C. 1998 *Mielen naamiot. Depressio, mania ja muut mielialahäiriöt*. Suom. Mirja Rutanen. Helsinki: Otava.